

**Рівні методології у дослідженні проблеми розвитку теорії
управління вищими навчальними закладами (останньої чверті ХХ –
початку ХХІ століття) в Україні**

У статті на основі узагальнення робіт українських і російських учених визначено сутність понять „методологія”, „методологія педагогіки”, „методологія наукового дослідження”, які становлять методологічне забезпечення наукових досліджень. Названий аспект розкривається на прикладі конкретної наукової проблеми, пов’язаної з розвитком теорії управління вищими навчальними закладами в Україні (остання чверть ХХ – початок ХХІ століття). Також доведено, що ефективність проведення дослідження залежить від визначення оптимальності й цілісності чотирьох рівнів його методології, зокрема це філософський, рівень загальнонаукових принципів і форм дослідження, рівень конкретно-наукової методології і методики й техніка дослідження. Відзначається, що методологію слід розглядати не просто як систему принципів і способів побудови теоретичної та практичної діяльності, а як проект пізнавальної діяльності, створений з урахуванням особливостей предмета пізнання і закономірностей мислення. Аналіз літератури свідчить, що досліджувана проблема потребує особливої уваги й детального вивчення.

Ключові слова: дослідження, методологія, методологія педагогіки, методологія наукового дослідження, рівні методології, розвиток теорії управління, вищі навчальні заклади.

**РІВНІ МЕТОДОЛОГІЇ В ДОСЛІДЖЕННІ ПРОБЛЕМИ
РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ УПРАВЛІННЯ ВИЩИМИ НАВЧАЛЬНИМИ
ЗАКЛАДАМИ (ОСТАННЯ ЧВЕРТЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)**

Постановка проблеми. Ефективність будь-якого дослідження визначається дотриманням загальних і конкретно наукових підходів та принципів, які складають зміст загальнонаукової і спеціальної (психолого-педагогічної) методології дослідження. Ці принципи складають ядро методологічної культури дослідника – педагога чи психолога [6, с. 39 – 40]. Розробка методології – це обґрунтування проекту майбутнього педагогічного дослідження. Обґрунтована та реалізована методологія дозволяє досліднику отримати нове наукове знання [9, с. 91].

Отже, якість і достовірність результатів, ефективність проведення дослідження проблеми розвитку теорії управління вищими навчальними закладами останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття в Україні залежить від застосованих засобів і методів пізнавальної діяльності та цілісності всіх рівнів методології педагогічного дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій. Методологія дослідження широко представлена багатьма українськими та зарубіжними вченими. Спеціалістам відомі праці В. Загвязинського, А. Новікова, І. Пригожина, М. Скаткіна, Е. Юдіна, у яких розглянуто загальні проблеми методології, питання філософії та системного підходу.

Наукові праці О. Адаменко, О. Антонової, Ю. Бабанського, Л. Ваховського, В. Краєвського, В. Сластьоніна, О. Сухомлинської, В. Ортинського, Є. Хрикова присвячено обґрунтуванню методологічних підходів в історико-педагогічних дослідженнях.

Дослідження історії розвитку педагогічної науки й системи освіти, обґрунтування вимог до розробки комплексу критеріїв для оцінки розвитку системи освіти й педагогічної думки розглянуто в роботах О. Адаменко, А. Димитрієва, В. Гінецинського, С. Гончаренка, В. Курила, Є. Хрикова та О. Шевченко.

Метою статті є обґрунтування методологічних засад дослідження розвитку теорії управління вищими навчальними закладами останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття в Україні.

Актуальність вирішення цього завдання зумовлюється тим, що в педагогічній науці значна увага приділяється розробці загальних проблем методології історико-педагогічних досліджень, а вирішення цієї проблеми ще не знайшло свого висвітлення.

У зв'язку з цим нам необхідно вирішити такі завдання:

1. Розглянути систему методів, які використовуються в історико-педагогічних дослідженнях.
2. Обрати оптимальні методи дослідження вирішення поставленої проблеми та систематизувати їх.

Виклад основного матеріалу. Принциповим для визначення методологічних засад нашого дослідження є тлумачення сутності методології. Існує досить багато відповідей на питання про те, що таке методологія. Відтак виникає потреба в уточненні раціонального змісту поняття. У найзагальнішому, абстрактному вигляді її можна визначити як філософську дисципліну, яка досліджує умови, можливості й способи організації мислення в деякій упорядкованості [9, с. 126 – 127].

Термін методологія – грецького походження й означає вчення про методи, методики, способи й засоби пізнання [14]. Залежно від рівня розгляду методологію розуміють по-різному. У науковій літературі простежується неоднозначність визначення цього поняття (у вузькому та широкому значенні).

Отже, у широкому розумінні методологія – це:

- сукупність найбільш загальних, перш за все світоглядних принципів у їх застосуванні до вирішення складних теоретичних та практичних завдань, це світоглядна позиція дослідника [17];

- система принципів і способів побудови теоретичної й практичної діяльності; філософське вчення про метод наукового пізнання і перетворення світу [7].

У вузькому трактуванні методологію варто розуміти як:

- теорію про принципи, форми та способи конкретної науково-дослідницької діяльності [7];

- вчення про методи наукового дослідження [8, с. 74 – 82];

- вчення про метод, науку про побудову людської діяльності [5];

- науку про найбільш загальні шляхи пізнання дійсності. Вона становить у цілому філософське знання, що включає знання про найбільш загальні закономірності буття, про відношення буття і свідомості, природи та сутності людини [14, с. 389];

- вчення про методи пізнання, які обґрунтовують вихідні принципи та способи їх конкретного використання в пізнавальній і практичній діяльності [15].

Разом з цим, методологія в педагогіці зазвичай визначається як вчення про психолого-педагогічні знання, закономірності їх розвитку, принципи, підходи й способи їх добування, категоріальний апарат, основні та структурні компоненти психолого-педагогічної теорії [4, с. 119 – 147].

У психолого-педагогічних дослідженнях науковці вказують на такі аспекти методології:

1) орієнтація на всебічне розкриття об'єктивної діалектики суперечливого розвитку процесу (явища) за допомогою категорій і знаків;

2) світоглядне тлумачення (інтерпретація) основ і результатів дослідження [18, с. 25];

3) сукупність цілей, підходів, пріоритетів, принципів побудови, форм і методів дослідження [2];

4) сукупність пізнавальних засобів, методів, прийомів дослідження, що застосовуються в певній науковій галузі та вчення про методи пізнання і перетворення дійсності [3].

На основі узагальнення існуючих тлумачень визначаємо методологію як систему загальних умов (передумов), закономірностей і принципів побудови науково-пізнавальної діяльності.

З огляду на викладене вище слід зазначити, що уявлення про походження методології дає можливість визначити її мету та основні характеристики. По-перше, методологія змушує вбачати в пізнанні не лише його відображальну, але й конструктивну основу. Це означає, що зміст здобутого наукового знання залежить і від властивостей предметів і явищ навколишнього світу, які це наукове знання відображає, і від процесу його створення, конструювання. По-друге, специфічною характеристикою методології є її рефлексивне ставлення до наявних структур науково-пізнавальної діяльності, вихід за їх межі з метою створення проекту, плану нової діяльності [9, с. 128]. Як бачимо, методологію слід розглядати не просто як систему принципів і способів побудови теоретичної й практичної діяльності, а як проект пізнавальної діяльності, створений з урахуванням особливостей предмета пізнання й закономірностей мислення.

По-третє, головною метою методології є насамперед вивчення тих засобів, методів наукового дослідження, за допомогою яких суб'єкт наукового пізнання одержує нові знання про реальну дійсність. Предмет її вивчення – це поняття та методи самої науки, сфера їх застосування [8, с. 74 – 82].

Розглядаючи методологію в пізнавальному плані, її можна визначити як науку про шляхи пізнання істини. У цілому методологія виконує суттєві функції в пізнанні, зокрема в підходах до різних сторін розвитку певної галузі знань, особливо до соціальних. Ці функції можна визначити як системо-утворюючі, пояснювально-оціночні, прогностичні [12].

Отже, науковці в процесі тлумачення методології педагогіки конкретизують її завдання (функції). Їхні погляди систематизовано в табл. 1.1.

Завдання методології педагогіки

Автор	Завдання (функції)
В. Гмурман	Забезпечує уточнення, збагачення, систематизацію термінів і понять у педагогічній науці
М. Данилов	Виокремлює способи отримання знань, які відображають педагогічну дійсність, що постійно змінюється
А. Прокопенко	Оптимізує хід наукового дослідження з погляду одержання нового знання; Регулює використання методів, засобів і прийомів у процесі пізнання і практики; Узагальнює результати наукового пізнання в різних формах знання; Формує загальні принципи й методи наукового дослідження
П. Коппін	Спрямовує і зумовлює основний шлях, за допомогою якого досягається конкретна науково досліджувана мета
Ф. Королев	Допомагає введенню нової інформації у фонд теорії педагогіки
П. Сікорський	Визначає вихідні положення і способи наукового пізнання (закономірності розвитку науки; окремих явищ педагогічної діяльності); Допомагає у формуванні апіорних й апостеріорних підходів до організації науково-дослідної діяльності; Орієнтує дослідника на визначення вихідних положень і сприяння в проектуванні конкретних освітніх проблем, що досліджуються
М. Скаткін	Забезпечує всебічне отримання інформації про досліджуваний процес або явище; Створює систему інформації, яка спирається на об'єктивні факти й логіко-аналітичний інструмент наукового пізнання

Зазначені завдання (функції) методології дозволяють зробити висновок про те, що методологія педагогіки – це концептуальне обґрунтування мети,

змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної і систематизованої інформації про педагогічні процеси та явища. За дослідженнями П. Образцова, методологія науки дає характеристику компонентів наукового дослідження – його об'єкта, предмета, завдань, сукупності дослідницьких методів і засобів, необхідних для їх вирішення, а також формує уявлення про послідовність руху дослідника в процесі вирішення наукового завдання [10, с. 8 – 9].

В. Краєвський відзначав, що методологія науки розвивалася від описовості до нормативності. Якщо в минулому столітті вчений лише обґрунтовував отриманий результат і доводив, що цей результат досягнуто відповідно до прийнятих у науці правил, то зараз дослідження повинно бути обґрунтоване ще до реалізації [7].

Отже, під терміносполукою „методологія наукового дослідження” розуміють стратегію наукового пізнання, форму організації наукового знання й наукової діяльності, що охоплює принципи, відповідність структури та змісту завданням дослідження, методи, перевірку істинності їх результатів [20].

Свідоме застосування науково обґрунтованих методів П. Дмитренко розглядає як найсуттєвішу умову одержання наукових знань. Застосування правильних методів спрямовує хід думок дослідника, відкриває перед ним найкоротший шлях для досягнення мети й забезпечує таким чином можливість раціонально витратити енергію та час науковця [4].

Справедливою є думка Є. Хрикова, який зазначає, що методологія педагогічного дослідження дозволяє досліднику вирішити три завдання:

1. Визначити, що буде робити дослідник – які джерела вивчати, які емпіричні факти збирати, яку експериментальну систему впроваджувати.
2. Обґрунтувати, чому він буде це робити (це зумовлюють методологічні засади, які обирає науковець).
3. Визначити, як він це буде робити – які методи та методики він буде використовувати.

Як показав аналіз наукової літератури – методологія педагогіки накопичила вагомий науковий потенціал, розробила систему нормативного, інструментального знання про форми та способи зв'язку педагогічної науки з практикою та з іншими науками. Це означає те, що без методологічних знань неможливо обґрунтовано, грамотно провести педагогічне дослідження.

Отже, методологічні засади є засобом наукової діяльності, спрямованої на розгляд об'єкта в певних межах його пізнання, тому використання методологічних підходів до дослідження проблеми розвитку теорії управління вищими навчальними закладами дозволяє набути нових знань, логічних засобів оцінки дійсності, яка постійно розвивається, розробити обґрунтовану систему критеріїв цього аналізу, що дозволяє побачити рівень розвитку теорії управління, з'ясувати основні тенденції розвитку теорії управління вищими навчальними закладами в Україні означеного періоду. Предмет нашого дослідження становить складне й багатофакторне явище, на яке впливають різні чинники, тому здійснення його аналізу неможливе без залучення широкого спектра знань не лише з педагогіки, а й із суміжних галузей – філософії, наукознавства, історії, теорії управління. Отже, специфіка предмета нашого дослідження вимагає застосування міждисциплінарної теоретико-методологічної бази [9, с. 137].

Важливу групу теоретико-методологічних положень, на яких базується наше дослідження, складають закони розвитку педагогічної науки, виявлені Є. Хриковим [9, с. 111 – 112].

Закон цілісності методологічних засад педагогічної науки, згідно з яким ефективність розвитку як усієї педагогічної науки, так і ефективність проведення окремого педагогічного дослідження залежить від рівня розвитку та цілісності всіх рівнів методології педагогіки. Науковець зазначає, що в наш час поширеною залишається точка зору Е. Юдіна на структуру методологічних засад науки, який визначає 4 рівні методології – філософський, рівень загальнонаукових принципів і форм дослідження,

рівень конкретно-наукової методології та методики й техніка дослідження [19, с. 64 – 68].

Визначені нами методологічні засади дослідження проблеми розвитку теорії управління вищими навчальними закладами в Україні останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття в Україні систематизовано в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Методологічні засади дослідження проблеми розвитку теорії управління вищими навчальними закладами в Україні (остання чверть ХХ – початок ХХІ століття)

Рівні методології	Методологічні засади
Філософський рівень	<ul style="list-style-type: none"> • діалектика; • теорія пізнання
Рівень загальнонаукових принципів і форм дослідження	<ul style="list-style-type: none"> • системний підхід; • парадигмальний підхід
Конкретно-науковий рівень	<ul style="list-style-type: none"> • підхід до визначення видів та кількість джерел; • підходи в тлумаченні внутрішніх та зовнішніх чинників, що впливають на розвиток педагогічної теорії та практики; • принцип руху дослідження від наративу (опису) до аналізу, від аналізу до прогнозування розвитку теорії управління вищими навчальними закладами в Україні; • принципи, закони та закономірності розвитку теорії управління вищими навчальними закладами в Україні (остання чверть ХХ – початок ХХІ століття); • теоретичні засади взаємозв'язку історії педагогіки та сучасності
Технологічний рівень (методики й техніка дослідження)	<ul style="list-style-type: none"> • методи збору, узагальнення та систематизація інформації; • метод понятійно-термінологічного аналізу; • контент-аналіз, монографічний і вибіркового методи; • генетичний метод; • порівняльно-історичний метод

Висновки та перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Відтак, уся сукупність запропонованих нами методологічних підходів дослідження проблеми розвитку теорії управління вищими навчальними закладами останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття в Україні становить цілісну чотирирівневу модель. Філософський рівень методології нашого дослідження складають теорія пізнання, головні

положення діалектики. Рівень загальнонаукових принципів і форм дослідження становлять системний та парадигмальний підходи. Конкретно-науковий рівень складає сукупність законів, закономірностей, методів і принципів педагогічної науки. Технологічний рівень (методики й техніка дослідження) складає набір процедур, які забезпечують одержання достовірного емпіричного матеріалу та його первинну обробку.

Таким чином, ефективність проведення нашого дослідження залежить від оптимальності визначення сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів дослідження, правильного їх використання та цілісності всіх рівнів його методології.

Відзначемо, що представлений матеріал не претендує на повноту й завершеність у розробці методології дослідження до аналізу розвитку теорії управління вищими навчальними закладами. Отже, перспективи подальшого дослідження полягають у роз'ясненні шляхів використання методів дослідження та застосуванні розроблених теоретико-методологічних засад пізнавальної діяльності при дослідженні розвитку теорії управління вищими навчальними закладами в Україні останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабанский Ю. К. О совершенствовании методов научно-педагогических исследований / Ю. К. Бабанский // Сов. педагогика. – 1975. – № 11. – С. 54 – 63.
2. Гетманцева Н. Д. Методологія наукових досліджень : навч. посібник для магістерських програм „Менеджмент корпорацій (АТ)” та „Менеджмент малого бізнесу” / Н. Д. Гетманцева. – К. : КНЕУ, 2009. – 516, [4] с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
4. Дмитренко П. В. Основи наукових досліджень / П. В. Дмитренко, В. К. Сидоренко. – К. : РННЦ. „ДІНІТ”, 2000. – 259 с.

5. Енциклопедія освіти / голов. ред. В. Г. Кремень ; Акад. пед. наук України. – К. : Юрінком інтер, 2008. – 1040 с.
6. Загвязинский В. И. Методология и методы психолого-педагогического исследования : учеб. пособие / В. И. Загвязинский, Р. Атаханов. – 4-е изд., стереотип. – М. : Академия, 2007. – 208 с.
7. Краевский В. В. Методология педагогики : пособие для педагогов-исследователей / В. В. Краевский. – Чебоксары : Изд-во Чуваш, ун-та, 2001. – 244 с.
8. Макаев В. В. К вопросу о методологии педагогического исследования / В. В. Макаев // Технология развития педагогического творчества. – Пятигорск, 1994. – С. 74 – 82.
9. Методологічні засади педагогічного дослідження : монографія / авт. кол. : Є. М. Хриков, О. В. Адаменко, В. С. Курило та ін. ; за заг. ред. В. С. Курила, Є. М. Хрикова ; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. – 248 с.
10. Образцов П. И. Методы и методология психолого-педагогического исследования : монография / П. И. Образцов. – СПб. [и др.] : Питер, 2004. – 267 с. : ил.
11. Ортинський В. Л. Методика і методи педагогічного дослідження / В. Л. Ортинський // Педагогіка вищої школи : навч. посібник для студ. ВНЗ. – К., 2009. – С. 40 – 53.
12. Проблемы методологии системного исследования / [ред. кол.: И. В. Блауберг и др.] – М. : Мысль, 1970. – 455 с.
13. Прокопенко А. І. Теоретико-методичні засади перспективного управління у вищому навчальному закладі : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. д-ра пед. наук : 13.00.06 / Прокопенко Андрій Іванович ; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка”. – Луганськ, 2012. – 44 с.

14. Российская педагогическая энциклопедия / [под ред. В. П. Мануйлова] – М. : Большая рос. энцикл., 1993. – 1376 с.
15. Рузавин Г. И. Методология научного познания : учеб. пособие для вузов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2009. – 287 с.
16. Сікорський П. І. Теорія і методика диференційованого навчання : [монографія] / П. І. Сікорський. – Л. : СПОЛОМ, 2000. – 421 с.
17. Скаткин М. Н. Методология и методика педагогических исследований / М. Н. Скаткин. – М. : Педагогика, 1986. – 151 с.
18. Чупріна Н. В. Методологія сучасних наукових досліджень : [навч. посібник] / Н. В. Чупріна. – К. : КНУТД, 2009. – 246 с.
19. Юдин Э. Г. Методология науки. Системность. Деятельность / Э. Г. Юдин. – М. : Эдиториал УРСС, 1997. – 444 с.
20. Ярская В. Н. Методология диссертационного исследования : [науч.-метод. пособие] : в 2 кн. / В. Н. Ярская. – М. : Наука, 2008. – Кн. 1. – 189 с.

УРОВНИ МЕТОДОЛОГИИ В ИССЛЕДОВАНИИ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ТЕОРИИ УПРАВЛЕНИЯ ВЫСШИМИ УЧЕБНЫМИ ЗАВЕДЕНИЯМИ (ПОСЛЕДНЯЯ ЧЕТВЕРТЬ XX – НАЧАЛО XXI ВЕКА)

Постановка проблемы. Эффективность любого исследования определяется соблюдением общих и конкретно научных подходов и принципов, которые составляют содержание общенаучной и специальной (психолого-педагогической) методологии исследования. Эти принципы составляют ядро методологической культуры исследователя – педагога или психолога [6, с. 39 – 40]. Разработка методологии – это обоснование проекта будущего педагогического исследования. Обоснованная и реализованная методология позволяет исследователю получить новое научное знание [9, с. 91].

Следовательно, качество и достоверность результатов, эффективность проведения исследования проблемы развития теории управления высшими учебными заведениями последней четверти XX – начала XXI века в Украине зависит от применяемых средств и методов познавательной деятельности и целостности всех уровней методологии педагогического исследования.

Анализ исследований и публикаций. Методология исследования широко представлена многими украинскими и зарубежными учеными. Специалистам известны работы В. Загвязинского, А. Новикова, И. Пригожина, Н. Скаткина, Е. Юдина, в которых рассмотрены общие проблемы методологии, вопросы философии и системного подхода.

Научные труды А. Адаменко, А. Антоновой, Ю. Бабанского, Л. Ваховского, В. Краевского, В. Сластёнина, А. Сухомлинской, В. Ортинского, Е. Хрыкова посвящены обоснованию методологических подходов в историко-педагогических исследованиях.

Исследование истории развития педагогической науки и системы образования, обоснование требований к разработке комплекса критериев для оценки развития системы образования и педагогической мысли рассмотрены

в работах А. Адаменко, А. Димитриева, В. Гинецинского, С. Гончаренко, В. Курило, Е. Хрыкова и О. Шевченко.

Целью статьи является обоснование методологических основ исследования развития теории управления высшими учебными заведениями последней четверти XX – начала XXI века в Украине.

Актуальность решения этой задачи обуславливается тем, что в педагогической науке значительное внимание уделяется разработке общих проблем методологии историко-педагогических исследований, а решение данной проблемы еще не нашло своего освещения.

В связи с этим нам необходимо решить следующие задачи:

1. Рассмотреть систему методов, используемых в историко-педагогических исследованиях.
2. Подобрать оптимальные методы исследования для решения поставленной проблемы и систематизировать их.

Изложение основного материала. Принципиальным для определения методологических основ нашего исследования является толкование сущности методологии. Существует достаточно много ответов на вопрос о том, что такое методология. Следовательно, возникает потребность в уточнении рационального содержания понятия. В самом общем, абстрактном виде ее можно определить как философскую дисциплину, которая исследует условия, возможности и способы организации мышления в некоторой упорядоченности [9, с. 126 – 127].

Термин методология – греческого происхождения и означает учение о методах, методиках, способах и средствах познания [14]. В зависимости от уровня рассмотрения методологию понимают по-разному. В научной литературе прослеживается неоднозначность определения этого понятия (в узком и широком смысле).

Итак, в широком смысле методология – это:

- совокупность наиболее общих, прежде всего мировоззренческих принципов в их применении к решению сложных теоретических и практических задач, это мировоззренческая позиция исследователя [17];

- система принципов и способов построения теоретической и практической деятельности; философское учение о методе научного познания и преобразования мира [7].

В узкой трактовке методологию следует понимать как:

- теорию о принципах, формах и способах конкретной научно-исследовательской деятельности [7];

- учение о методах научного исследования [8, с. 74 – 82];

- учение о методе, наука о построении человеческой деятельности [5];

- науку о наиболее общих путях познания действительности. Она представляет собой в целом философское знание, включающее знание о наиболее общих закономерностях бытия, отношении бытия и сознания, природы и сущности человека [14, с. 389];

- учение о методах познания, которые обосновывают исходные принципы и способы их конкретного использования в познавательной и практической деятельности [15].

Вместе с этим, методология в педагогике обычно определяется как учение о психолого-педагогических знаниях, закономерностях их развития, принципах, подходах и способах их нахождения, категориальный аппарат, основные и структурные компоненты психолого-педагогической теории [4, с. 119 – 147].

В психолого-педагогических исследованиях ученые указывают на такие аспекты методологии:

1) ориентация на всестороннее раскрытие объективной диалектики противоречивого развития процесса (явления) с помощью категорий и знаков;

2) мировоззренческое толкование (интерпретация) основ и результатов исследования [18, с. 25].

3) совокупность целей, подходов, приоритетов, принципов построения, форм и методов исследования [2].

4) совокупность познавательных средств, методов, приемов исследования, применяемых в определенной научной области и учение о методах познания и преобразования действительности [3].

На основе обобщения существующих толкований определяем методологию как систему общих условий (предпосылок), закономерностей и принципов построения научно-познавательной деятельности.

Учитывая изложенное выше, следует отметить, что представление о происхождении методологии дает возможность определить ее цели и основные характеристики. Во-первых, методология заставляет видеть в познании не только его отражающую, но и конструктивную основу. Это означает, что содержание полученного научного знания зависит и от свойств предметов и явлений окружающего мира, которые это научное знание отражает, и от процесса его создания, конструирования. Во-вторых, специфической характеристикой методологии является ее рефлексивное отношение к существующим структурам научно-познавательной деятельности, выход за их пределы с целью создания проекта, плана новой деятельности [9, с. 128]. Как видим, методологию следует рассматривать не просто как систему принципов и способов построения теоретической и практической деятельности, а как проект познавательной деятельности, созданный с учетом особенностей предмета познания и закономерностей мышления.

В-третьих, главной целью методологии является прежде всего изучение тех средств, методов научного исследования, с помощью которых субъект научного познания получает новые знания о реальной действительности. Предмет ее изучения – это понятия и методы самой науки, сфера их применения [8, с. 74 – 82].

Рассматривая методологию в познавательном плане, ее можно определить как науку о путях познания истины. В целом методология

выполняет существенные функции в познании, в частности в подходах к различным сторонам развития определенной области знаний, особенно к социальным. Эти функции можно определить как системо-образующие, объяснительно-оценочные, прогностические [12].

Итак, ученые в процессе толкования методологии педагогики конкретизируют ее задачи (функции). Их взгляды систематизированы в табл. 1.1.

Таблица 1.1

Задачи методологии педагогики

Автор	Задачи (функции)
В. Гмурман	Обеспечивает уточнение, обогащение, систематизацию терминов и понятий в педагогической науке
М. Данилов	Выделяет способы получения знаний, отражающих педагогическую действительность, которая постоянно меняется
А. Прокопенко	<p>Оптимизирует ход научного исследования с точки зрения получения нового знания;</p> <p>Регулирует использование методов, средств и приемов в процессе познания и практики</p> <p>Обобщает результаты научного познания в различных формах знания</p> <p>Формирует общие принципы и методы научного исследования.</p>
П. Коппин	Направляет и предопределяет основной путь, с помощью которого достигается конкретная научно-исследуемая цель
Ф. Королев	Помогает введению новой информации в фонд теории педагогики
П. Сикорский	<p>Определяет исходные положения и способы научного познания (закономерности развития науки; отдельных явлений педагогической деятельности);</p> <p>Помогает в формировании априорных и апостериорных</p>

	<p>подходов к организации научно-исследовательской деятельности;</p> <p>Ориентирует исследователя на определение исходных положений и содействие в проектировании конкретных образовательных проблем, которые исследуются</p>
М. Скаткин	<p>Обеспечивает всестороннее получения информации об исследуемом процессе или явлении;</p> <p>Создает систему информации, которая базируется на объективных фактах и логико-аналитическом инструменте научного познания</p>

Указанные задачи (функции) методологии позволяют сделать вывод о том, что методология педагогики – это концептуальное обоснование цели, содержания, методов исследования, которые обеспечивают получение максимально объективной, точной и систематизированной информации о педагогических процессах и явлениях. По исследованиям П. Образцова, методология науки дает характеристику компонентов научного исследования – его объекта, предмета, задач, совокупности исследовательских методов и средств, необходимых для их решения, а также формирует представление о последовательности движения исследователя в процессе решения научной задачи [10, с. 8 – 9].

В. Краевский отмечал, что методология науки развивалась от описательности к нормативности. Если в прошлом веке ученый лишь обосновал полученный результат и доказывал, что этот результат достигнут в соответствии с принятыми в науке правилами, то сейчас исследование должно быть обосновано еще до реализации [7].

Итак, под терминосочетанием „методология научного исследования” понимают стратегию научного познания, форму организации научного знания и научной деятельности, которая охватывает принципы, ответственность структуры и содержания задачам исследования, методы, проверку истинности их результатов [20].

Сознательное применение научно обоснованных методов П. Дмитренко рассматривает как самое существенное условие получения научных знаний. Применение правильных методов направляет ход мыслей исследователя, открывает перед ним кратчайший путь для достижения цели и обеспечивает таким образом возможность рационально тратить энергию и время ученого [4].

Справедливой является мысль Е. Хрыкова, который отмечает, что методология педагогического исследования позволяет исследователю решить три задачи:

1. Определить, что будет делать исследователь – какие источники изучать, какие эмпирические факты собирать, какую экспериментальную систему внедрять.

2. Обосновать, почему он будет это делать (это обуславливают методологические принципы, которые избирает ученый).

3. Определить, как он это будет делать – какие методы и методики он будет использовать.

Как показал анализ научной литературы – методология педагогики накопила подлинно научный потенциал, разработала систему нормативного, инструментального знания о формах и способах связи педагогической науки с практикой и другими науками. Это означает то, что без методологических знаний невозможно обоснованно, грамотно провести педагогическое исследование.

Следовательно, методологические принципы являются средством научной деятельности, направленной на рассмотрение объекта в определенных пределах его познания, поэтому использование методологических подходов к исследованию проблемы развития теории управления высшими учебными заведениями позволяет приобрести новые знания, логические средства оценки действительности, которая постоянно развивается, разработать обоснованную систему критериев анализа, что позволяет увидеть уровень развития теории управления, выяснить основные

тенденции развития теории управления высшими учебными заведениями в Украине обозначенного периода. Предмет нашего исследования представляет собой сложное и многофакторное явление, на которое влияют различные факторы, поэтому осуществление его анализа невозможно без привлечения широкого спектра знаний не только педагогики, но и смежных отраслей – философии, науковедения, истории, теории управления. Итак, специфика предмета нашего исследования требует применения междисциплинарной теоретико-методологической базы [9, с. 137].

Важную группу теоретико-методологических положений, на которых базируется наше исследование, составляют законы развития педагогической науки, выявленные Е. Хрыковым [9, с 111 – 112].

Закон целостности методологических основ педагогической науки, согласно которому эффективность развития как всей педагогической науки, так и эффективность проведения отдельного педагогического исследования, зависит от уровня развития и целостности всех уровней методологии педагогики. Ученый отмечает, что в наше время распространенной остается точка зрения Е. Юдина на структуру методологических принципов науки, который определяет 4 уровня методологии – философский, уровень общенаучных принципов и форм исследования, уровень конкретно-научной методологии и методики и техника исследования [19, с. 64 – 68].

Определенные нами методологические основы исследования проблемы развития теории управления высшими учебными заведениями в Украине последней четверти XX – начала XXI века в Украине систематизированы в табл. 1.2.

Таблица 1.2

Методологические основы исследования проблемы развития теории управления высшими учебными заведениями в Украине (последняя четверть XX – начало XXI века)

Уровни методологии	Методологические принципы
Философский уровень	- диалектика;

	- теория познания
Уровень общенаучных принципов и форм исследования	- системный подход; - парадигмальный подход
Конкретно-научный уровень	- подход к определению видов и количества источников; - подходы в толковании внутренних и внешних факторов, влияющих на развитие педагогической теории и практики; - принцип движения исследования от нарратива (описания) к анализу, от анализа к прогнозированию развития теории управления высшими учебными заведениями в Украине; - принципы, законы и закономерности развития теории управления высшими учебными заведениями в Украине (последняя четверть XX – начало XXI века); - теоретические основы взаимосвязи истории педагогики и современности
Технологический уровень (методики и техника исследования)	- методы сбора, обобщения и систематизация информации; - метод понятийно-терминологического анализа; - контент-анализ, монографический и выборочный методы; - генетический метод; - сравнительно-исторический метод

Выводы и перспективы дальнейших поисков в направлении исследования. Вся совокупность предложенных нами методологических подходов исследования проблемы развития теории управления высшими учебными заведениями последней четверти XX – начала XXI века в Украине составляет целостную четырехуровневую модель. Философский уровень методологии нашего исследования составляют теория познания, основные положения диалектики. Уровень общенаучных принципов и форм исследования составляют системный и парадигмальный подходы. Конкретно-научный уровень составляет совокупность законов, закономерностей, методов и принципов педагогической науки. Технологический уровень (методики и техника исследования) составляет набор процедур, обеспечивающих получение достоверного эмпирического материала и его первичную обработку.

Таким образом, эффективность проведения нашего исследования зависит от оптимальности определения совокупности познавательных средств, методов, приемов исследования, правильного их использования и целостности всех уровней его методологии.

Обозначим, что представленный материал не претендует на полноту и завершенность в разработке методологии исследования к анализу развития теории управления высшими учебными заведениями. Итак, перспективы дальнейшего исследования заключаются в разьяснении путей использования методов исследования и применении разработанных теоретико-методологических основ познавательной деятельности при исследовании развития теории управления высшими учебными заведениями в Украине последней четверти XX – начала XXI века.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бабанский Ю. К. О совершенствовании методов научно-педагогических исследований / Ю. К. Бабанский // Сов. педагогика. – 1975. – № 11. – С. 54 – 63.
2. Гетманцева Н. Д. Методологія наукових досліджень : навч. посібник для магістерських програм „Менеджмент корпорацій (АТ)” та „Менеджмент малого бізнесу” / Н. Д. Гетманцева. – К. : КНЕУ, 2009. – 516, [4] с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
4. Дмитренко П. В. Основи наукових досліджень / П. В. Дмитренко, В. К. Сидоренко. – К. : РННЦ „ДІНІТ”, 2000. – 259 с.
5. Енциклопедія освіти / голов. ред. В. Г. Кремень ; Акад. пед. наук України. – К. : Юрінком інтер, 2008. – 1040 с.
6. Загвязинский В. И. Методология и методы психолого-педагогического исследования : учеб. пособие / В. И. Загвязинский, Р. Атаханов. – 4-е изд., стереотип. – М. : Академия, 2007. – 208 с.
7. Краевский В. В. Методология педагогики : пособие для педагогов-исследователей / В. В. Краевский. – Чебоксары : Изд-во Чуваш, ун-та, 2001. – 244 с.

8. Макаев В. В. К вопросу о методологии педагогического исследования / В. В. Макаев // Технология развития педагогического творчества. – Пятигорск, 1994. – С. 74 – 82.

9. Методологічні засади педагогічного дослідження : монографія / авт. кол. : Є. М. Хриков, О. В. Адаменко, В. С. Курило та ін. ; за заг. ред. В. С. Курила, Є. М. Хрикова ; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. – 248 с.

10. Образцов П. И. Методы и методология психолого-педагогического исследования : монография / П. И. Образцов. – СПб. [и др.] : Питер, 2004. – 267 с. : ил.

11. Ортинський В. Л. Методика і методи педагогічного дослідження / В. Л. Ортинський // Педагогіка вищої школи : навч. посібник для студ. ВНЗ. – К., 2009. – С. 40 – 53.

12. Проблемы методологии системного исследования / [ред. кол.: И. В. Блауберг и др.] – М. : Мысль, 1970. – 455 с.

13. Прокопенко А. І. Теоретико-методичні засади перспективного управління у вищому навчальному закладі : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. д-ра пед. наук : 13.00.06 / Прокопенко Андрій Іванович ; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка”. – Луганськ, 2012. – 44 с.

14. Российская педагогическая энциклопедия / [под ред. В. П. Мануйлова] – М. : Большая рос. энцикл., 1993. – 1376 с.

15. Рузавин Г. И. Методология научного познания : учеб. пособие для вузов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2009. – 287 с.

16. Сікорський П. І. Теорія і методика диференційованого навчання : [монографія] / П. І. Сікорський. – Л. : СПОЛОМ, 2000. – 421 с.

17. Скаткин М. Н. Методология и методика педагогических исследований / М. Н. Скаткин. – М. : Педагогика, 1986. – 151 с.

18. Чупріна Н. В. Методологія сучасних наукових досліджень : [навч. посібник] / Н. В. Чупріна. – К. : КНУТД, 2009. – 246 с.

19. Юдин Э. Г. Методология науки. Системность. Деятельность / Э. Г. Юдин. – М. : Эдиториал УРСС, 1997. – 444 с.

20. Ярская В. Н. Методология диссертационного исследования : [науч.-метод. пособие] : в 2 кн. / В. Н. Ярская. – М. : Наука, 2008. – Кн. 1. – 189 с.

Васинёва Надежда Сергеевна. Уровни методологии в исследовании проблемы развития теории управления высшими учебными заведениями (последней четверти XX – начала XXI века) в Украине.

В статье на основании обобщения работ украинских и российских ученых определена сущность понятий „методология”, „методология педагогики”, „методология научного исследования”, которые составляют методологическое обеспечение научных исследований. Названный аспект раскрывается на примере конкретной научной проблемы, связанной с развитием теории управления высшими учебными заведениями в Украине (последняя четверть XX – начало XXI века). Также доказано, что эффективность проведения исследования зависит от определения оптимальности и целостности четырех уровней его методологии, в частности это философский, уровень общенаучных принципов и форм исследования, уровень конкретно-научной методологии и методики и техника исследования. Отмечается, что методологию следует рассматривать не просто как систему принципов и способов построения теоретической и практической деятельности, а как проект познавательной деятельности, созданный с учетом особенностей предмета познания и закономерностей мышления. Анализ литературы свидетельствует, что исследуемая проблема требует особого внимания и детального изучения.

Ключевые слова: исследования, методология, методология педагогики, методология научного исследования, уровни методологии, развитие теории управления, высшие учебные заведения.

Vasinyova Nadezhda Sergeevna. „методология”, The levels of the methodology in the research of problems of development of higher education institutions' management theory in Ukraine (the last quarter of XX – beginning of XXI century). On the basis of summarizing the works of the Ukrainian and Russian scientists the essence of the concepts of „methodology”, „pedagogical methodology”, „methodology of scientific research”, which make up the methodological support of research, is determined in the article. The mentioned aspect is revealed by the example of a specific scientific issue related to the development of higher education institutions' management theory in Ukraine (the last quarter of XX – beginning of XXI century). It is also proved that the efficiency of the study depends on the determination of optimality and the integrity of the four levels of its methodology, in particular it is a philosophical, the level of general scientific principles and forms of research, the level of specifically scientific methodology and methodic and the techniques of the research. It is noted that the methodology should be viewed not just as a system of principles and methods for constructing theoretical and practical activities, but as the project of cognitive activity, created by taking into account the characteristics of the object of cognition and thinking patterns. Analysis of the literature shows that the studied problem requires special attention and a detailed study.

Keywords: researches, methodology, pedagogical methodology, methodology of scientific research, the levels of methodology, the development of the theory of management, higher education institutions.